

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Автор досліджує вживання методу портфоліо в процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування комунікативної компетентності учнів молодших класів. У статті проаналізовано основні вимоги до випускників вищих навчальних педагогічних закладів і дає рекомендації щодо шляхів розвитку комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

У сучасний перехідний період розвитку України та реформування системи освіти концентрується увага науковців на проблемі підвищення рівня підготовки вчителів початкових класів до формування комунікативної компетентності учнів.

Адже, керуючись Законами України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", майбутні вчителі повинні забезпечити реалізацію принципів гуманізації освіти, її демократизацію, методологічну переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня, формування його основних компетентностей (комунікативної, соціальної, полікультурної, інформаційної, саморозвитку, самоосвіти та ін. [1: 4].

Відповідно до цього змінюються й підходи до оцінювання навчальних результатів як школярів, так і студентів – майбутніх учителів початкових класів.

Рівень підготовки, перепідготовки, придбання другого фаху (вчитель початкових класів) залежить від використання ефективних методів, способів контролю за навчально-пізнавальною діяльністю студентів. Стосовно навчально-пізнавальної діяльності, оцінка означає встановлення ступеня виконання студентами завдань, поставлених перед ними в процесі навчання, рівня їх підготовки і розвитку, якості здобутих знань, сформованих умінь і навичок.

Виставляючи оцінку, педагог повинен її обґрунтувати, керуючись логікою та існуючими критеріями. Це певною мірою зменшує суб'єктивізм педагога, запобігає конфлікту зі студентами. "Справедливе оцінювання необхідне для ефективного навчання, а мета навчання і оцінювання – поліпшити вивчення" – зазначає Норман Е. Гронлунд, почесний професор Іллінойського університету [2: 7].

Система оцінювання покликана визначити на кожному етапі навчання рівень успішності студентів відповідно до вимог Державного стандарту з відповідної спеціальності, рівень їх готовності до застосування засвоєних знань у практичній роботі, оскільки навчальна діяльність повинна не просто дати студенту суму знань, а сформувати комунікативну компетентність – загальну здатність до спілкування та вміння слухати, активно обговорювати проблеми, об'єктивно коментувати висловлювання співрозмовників, здатність адаптувати свої висловлювання до сприймання оточуючого, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчання, тобто це загальна здатність до професійної праці і життєдіяльності [3: 3-9].

У вищих закладах освіти позитивно зарекомендувала себе модульно-рейтингова система контролю та оцінювання навчальних досягнень студентів. Тут співпраця викладачів і студентів, співавторство, свобода і взаємодопомога стають нормою взаємин. Саме природа модульного (тематичного) обліку та оцінювання навчальних досягнень студентів дає змогу сприяти зміцненню їх самостійності, прагненню до аналізу своїх дій, самокритичності, усвідомленню реальності мети викладача, прийняттю її для спільної діяльності з ним.

Важливим засобом оцінювання є портфоліо. У деяких випадках цей метод використовують як базовий, а іноді – єдиний для оцінювання виконання. В інших – як ще один корисний інструмент в оцінювальному арсеналі викладача.

Портфоліо – це зібрання студентських робіт, які відібрані й упорядковані в такий спосіб, щоб показати прогрес студента у вивченні дисципліни (портфоліо розвитку) або показати зразки кращих робіт студента (демонстраційне портфоліо) [2]. Поширеною практикою є використання портфоліо розвитку впродовж навчальної програми. Отже, демонстраційне портфоліо – це зібрання робіт, що засвідчують кінцевий рівень виконавських умінь студента. Досить часто використовують демонстраційні портфоліо як основу випускного рейтингу студентів, інші – як засіб наскрізного оцінювання базових виконавських умінь і навичок студентів.

Проаналізуємо ефективність оцінювання на базі портфоліо в навчальному процесі Житомирського державного університету при отриманні студентами другого фаху "Вчитель початкових класів".

Мета дослідження - розробка, обґрунтування, перевірка експериментальної програми підготовки вчителів до формування комунікативної компетентності молодших вчителів під час вивчення курсу "Основи культури і техніки мовлення".

Відповідно до поставленої мети була висунута гіпотеза: ефективність формування комунікативної компетентності майбутніх вчителів зумовлена використанням методу портфоліо для перевірки засвоєного матеріалу. Причому, вона істотно зростає, якщо підготовку студентів до формування комунікативної компетентності учнів починати з молодших курсів, курсів довузівської підготовки.

Із метою вивчення ефективності впливу методу портфоліо на підготовку майбутніх спеціалістів початкової школи до формування комунікативної компетентності у молодших школярів на базі Житомирського державного педагогічного університету був проведений експеримент серед студентів перших курсів

спеціальностей "Початкове навчання" заочної форми навчання; вчителів Житомирської області, які здобувають другу вищу освіту. В експерименті було охоплено 42 особи. Опитування проводилось на початку і після вивчення курсу "Основи культури і техніки мовлення" за певною логікою і вміщувало наступні критерії показників, що характеризують рівень підготовки майбутніх учителів.

Загальні критерії для оцінювання структури портфоліо :

Змістовий компонент:

- портфоліо призначено для об'єктивної оцінки прогресу студента у засвоєні знань;
- портфоліо показує складові та послідовність виконання завдань у різних видах навчальної діяльності студента;
- портфоліо сприяє обґрунтуванню суджень, словесному оформленню, застосуванню знань.

Оперативно-конструктивний компонент:

- у портфоліо включена самостійність студентів у виконанні завдань в умовах новизни (за зразком, аналогічні, відносно нові), студентська самооцінка та оцінка їхніх знань;
- портфоліо визначає прогрес студента в комунікативній компетентності та поточний рівень його успішності;
- портфоліо дозволяє майбутнім вчителям удосконалювати предметні, розумові, загальнонавчальні уміння і навички;
- портфоліо спонукає до участі й відповідальності студента за його формування та ведення;
- портфоліо закладає принципи участі студентів у його формуванні;
- у портфоліо навчальні зразки повинні бути систематизовані.

Емоційно-мотиваційний компонент:

- портфоліо забезпечує оцінювання, яке базується на чітко визначених критеріях ефективного виконання;
- портфоліо забезпечує тісний зв'язок між навчанням та оцінюванням;
- портфоліо заохочує студентів до активнішої участі в навчальному процесі та більшої відповідальності за власну навчальну діяльність;
- портфоліо для студентів - це важливий крок для можливості навчатися самостійно.

Окрім оцінювання окремих навчальних зразків, у міру того як їх вносять у портфоліо, потрібно оцінити і загальну успішність студентів. Критерії вимірювання успішності впродовж року та кінцевого рівня студентського виконання дають основу для розробки рейтингової шкали.

Для оцінювання успішності студентів упродовж модуля перевагу, як правило, віддають рейтинговій шкалі, оскільки вона зосереджує увагу на сильних і слабких місцях студентського виконання завдань. Рейтингова шкала оцінювання загальної успішності студента на базі портфоліо ґрунтується на загальних критеріях. Студент оцінює кожний пункт, обвівши відповідну цифру. Цифри репрезентують такі оцінки: 4 – визначний прогрес, 3 – добрий прогрес, 2 – задовільний прогрес, 1 – незадовільний прогрес.

Майбутні вчителі продемонстрували прогрес у різних аспектах: засвоєння основних понять, навички писання, мовленнєві навички, навички розв'язання проблем спілкування, навички самооцінки, уміння аналізувати комунікативні ситуації, навички дослідницької роботи. Для зіставлення результатів розроблено таблицю 1.

Таблиця 1

Аспекти	Оцінка		незадовільний прогрес		задовільний прогрес		добрий прогрес		високий прогрес	
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
Засвоєння основних понять	8	1	11	5	15	20	8	16		
Навички писання	14	1	13	1	11	22	4	18		
Мовленнєві навички	5	1	12	2	10	13	15	26		
Навички розв'язання проблем спілкування	19	5	9	3	10	17	4	17		
Навички самооцінки	14	3	8	2	9	19	11	18		
Уміння аналізувати комунікативні ситуації	18	6	11	3	6	20	7	13		
Навички самостійно-дослідницької роботи	16	3	18	15	7	13	1	11		
Технічні показники виразного мовлення (дихання, голос, дикція, інтонація, темп, жести, міміка)	13	6	16	12	9	10	4	14		

Примітка: 1 – перед початком вивчення курсу, 2 – після завершення вивчення курсу.

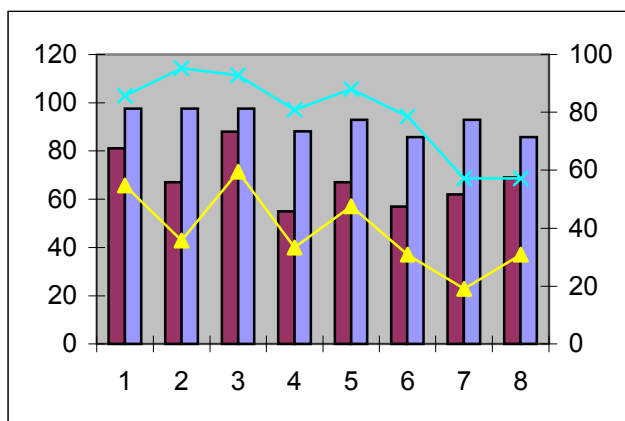
Зрозуміло, що пункти в наведеній рейтинговій шкалі досить загальні, проте вони ілюструють моменти, на яких треба зосередитися під час вивчення предмета "Основи культури і техніки мовлення". Певні пункти, які

потрібно включити в рейтингову шкалу, ми визначали з огляду на навчальну дисципліну, заплановані результати навчання та призначення портфоліо. Скажімо, перелік пунктів у портфоліо для оцінювання навичок писання треба зосередити на поліпшенні конкретних навичок писання (наприклад, виборі слів, структурі речень, організації викладу, плавності переходу від однієї ідеї до іншої тощо).

Портфоліо для оцінювання навичок володіння мовленням має включати пункти не тільки щодо навичок писання, а й щодо навичок читання, розуміння написаного тексту та сприйняття його на слух, мовленнєвих навичок тощо. Проте, окрім включення певних пунктів відповідно до змісту того чи іншого навчального предмета чи його аспекту, треба брати до уваги ще й певні загальні критерії. Розвиток навичок самооцінки, аналізу та самостійного навчання, що є ключовим критерієм в усіх навчальних дисциплінах.

Значний прогрес після засвоєння змістового модуля "Основні комунікативні ознаки культури мовлення" на базі портфоліо спостерігається в 98% студентів. У кінцевому результаті майбутні вчителі показали комунікативну компетентність у виконанні поставленого завдання, здійсненні вибору необхідних засобів його реалізації, застосуванні логічних прийомів мислення (порівняння, аналізу, синтезу, аналогії та ін.) на творчому рівні, виділенні головного, суттєвого в текстах навчальних та довідникових посібників, встановленні суттєвих зв'язків між мовленнєвими явищами, об'єктами, що вивчаються, за допомогою схем, таблиць, графічних символів.

Діаграма аналізу відповідей

Діаграма 1. Аналіз відповідей

Як бачимо з діаграми, результати опитування підтвердили припущення того, що в підготовці майбутніх вчителів початкових класів до формування комунікативної компетентності учнів необхідно використовувати портфоліо, який спонукає студентів працювати над удосконаленням культури і техніки мовлення, над рівнем комунікативної компетентності, створює умови для суб'єктно - суб'єктивних відносин у спілкуванні, мисленнєво - мовленнєвій діяльності.

Конкретними перевагами використання студентського портфоліо в навчальному процесі є те, що воно демонструє кращі зразки студентських робіт, дає змогу порівняти роботи в різних навчальних дисциплінах і проміжках часу, дозволяє студентам оцінити та проаналізувати свої результати, надає чіткі дані про успішність усім зацікавленим особам і забезпечує активнішу участь студентів у процесі викладання – вивчення – оцінювання.

Хоча головна мета використання студентського портфоліо – це поліпшення успішності, ще одне його призначення – заохочувати студентів до активнішої участі в навчальному процесі та більшої відповідальності за власну навчальну діяльність[2: 232].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон про вищу освіту// Освіта. – 20–27 лютого 2002 р.
2. Гронлунд Норман Е. Оцінювання студентської успішності: Практ. посіб. – К.: Навчально-методичний центр "Консорціум із удосконалення менеджер-освіти в Україні", 2005. – 312 с.
3. Беспалько В.П. О критериях качества подготовки специалистов // Вестник высшей школы. – 1998. – № 1. – С. 3-9.

Матеріал надійшов до редакції 20.11.2006 р.

Залибовская-Ильницкая З. В. Пути развития коммуникативной компетентности будущих учителей начальных классов.

Автор исследует употребление метода портфолио в процессе подготовки будущих учителей начальных классов по формированию коммуникативной компетентности учащихся младших классов. В статье анализируются основные требования к выпускникам высших учебных педагогических заведений и рекомендуются пути развития коммуникативной компетентности будущих учителей начальных классов.

Zalibovska-Ilnytska Z.V. The ways of communicative competence development of prospective junior forms teachers.

The author investigates the usage of portfolio method in the process of prospective junior forms teachers' training with the aim of forming communicative competence of junior forms learners. The article analyses the basic requirements to the graduates of higher pedagogical establishments and gives recommendations as for the ways of communicative competence development of prospective junior forms teachers.